

Végső számadás

Michel Houellebecq: *Megsemmisülni*

Budapest, 2023, Magvető

A *harcmező kiterjesztése* óta minden újabb Michel Houellebecq-regény megjelenése esemény. Fokozottan igaz ez a megállapítás a 2015. január 7-e utáni időszakra. Aznap látott napvilágot a szerző *Behódolás* című műve, és történt az iszlamista terror-támadás a *Charlie Hebdo* satirikus magazin ellen, amelynek aznapi címdala épp az írot karikírozta ki. A tragikus egybeesés óta sokan feltették már a kérdést, vajon miben rejlik a Houellebecq-jelenség titka, szerintem azonban semmiféle titokról nincs szó, legalábbis nem a szó rejtélyre utaló minőségében, a Goncourt-díjas író igazából folyamatosan arról ír, ami a leginkább foglalkoztatja elsősorban a francia, tágabb értelemben pedig a nyugati világ emberét. Ha mindenáron titokról szeretnénk beszélni, akkor az talán a leginkább abban rejlik, hogy az alkotó gondolati síkon folyamatosan egy lépéssel a többség előtt tart, ami nem azt jelenti, hogy bármiféle látnoki képessége volna, hanem azt, hogy tökéletesen átlátja a társadalmi folyamatokat, kellőképpen érzi a jelen rezdüléseit, mindig a lényegre tapint és a tapasztaltakat képes többnyire izgalmas történetbe foglalva az olvasó elé tárni.

Michel Houellebecq, szó szerint vagy sarkítva, mindig arról ír, ami olvasói rétegét foglalkoztatja, amit átérez vagy amitől éppén tart. Ez a naprakészség páratlan aktualitást biztosít műveinek, regényei korunk különös lenyomataként is olvashatók, népszerűségüket pedig tovább növeli a szerző könnyed narratív stílusa, akárcsak szellemessége és az érintetlennek tartott értékek kifinomult módon történő megpiszkálása. Houellebecq nem

ront neki ajtóstól egy dogmának, megkérdőjelezhetetlen hittételnek vagy társadalmi beidegződésnek – műveiben sokszor nem is annyira az adott jelenség a meghökkentő, hanem a nézőpont, amelyből ábrázolja az eseményeket –, inkább csak oda-oda-bök hol a politikai establishmentnek, hol a mainstream médiának, hol a liberális doxa hangadóinak, hol a nyílt szellemükkel kérkedő képmutatóknak. Nem véletlen aggatták rá az évek során a *rasszista*, az *iszlamofób*, a *nőgyűlölő* és az egyéb más címkéket. Mindennek ellenére a francia író se nem rasszista, se nem iszlamofób, se nem nőgyűlölő, összes *bűne* abban merül ki, ahogyan regényről regényre haladva lerántja a leplet a kilátástalanság felé történő nyugati civilizáció kortárs mítoszairól, hol könnyedén elutasítva, hol a gúny tárgyává téve, hol a maga választékos módján ízeire szedve őket. Houellebecq sohasem azt írja, *ami jó lenne*, hanem *ami van*. Nem provokál, a jelenléte maga a provokáció!

A 2022 legelején megjelent *Megsemmisülni* című nagyregény beleillik a szerző korábbi műveinek a sorába – abban a tekintetben is, hogy egy kicsit más, mint elődei. A jól átgondolt, több szálon futó, harmadik személyben, higgadt távolságtartással íródott regény totális mű, amely intim egzisztenciális történet szeretetről és halálról, egyben a kortárs társadalom kritikája. Ebből kifolyólag a címbéli *megsemmisülés* egyaránt vonatkozatható a civilizációra, a közéletre és az egyénre. A francia (európai) társadalmi állapotok elemzése révén Houellebecq ezúttal is reménytelen, melankolikus helynek ábrázolja a világot, ám korábbi műveitől eltérően itt most

valamelyest előtérbe helyezi a családi közösséget, és több esélyt ad a szerelemnek. A regény öt fő történetszálon fut: az első a nemzetbiztonsági kérdéseket fejtegeti, a második a családi kapcsolatokat vizsgálja, a harmadik egy házasság történetét meséli el, a negyedik a francia elnökválasztási kampányba nyújt betekintést, az ötödik pedig a világba vetett ember személys drámáját tárja elénk. A széthulló emberi kapcsolatokat, a családi viszonyokat és az elmúlással való szembesülést taglaló központi témák mellett a regényben mellékszálakon olyan társadalmi kérdések is terítékre kerülnek, mint amilyenek a politika világa, a média működése, az egészségügy állapota, a titkosszolgálat tevékenysége, a korunkra jellemző értelmetlen erőszak és terrorizmus megléte, továbbá szó esik Isten, a vallás, a sátánizmus, a szekták, az identitárius újkatolikusok, a bevándorlás, az internetes bűnözés, a kereskedelmi háborúk, a zöldek, a munkanélküliség, a szexualitás, az öngyilkosság, az új technológiák, Európa elöregedése, a kapitalizmus vége, akárcsak a nukleáris energia kérdéséről, és a mű valamennyi téren jelentős és figyelemre méltó megállapításokat tesz.

A politikai thrillerként induló regény cselekménye 2026 végén, a 2027-es elnökválasztásra zajló készülődésekkel veszi kezdetét. Ebben a mozzanatában hasonlít a *Behódoláshoz*, amelynek kerettörténetét úgyszintén a közeljövőben játszódó elnökválasztás adta. Az interneten egy életszerű álvideó jelenik meg a gazdasági miniszter, az egyik lehetséges elnökjelölt lefejezéséről. A cyber-bűnözők olyan lefejezési videót hamisítottak, ami a speciális effektusokkal foglalkozó szakembereket is zavarba ejti. Nem kevésbé a Francia Titkosszolgálat tagjait és a leginkább érintett Bruno Juge gazdasági és pénzügyminisztert. Az ügy kapcsán a kapcsolattartást a titkosszolgálat és a Nemzetgazdasági Minisztérium között Paul Raison hivatalnokra bízják, aki a miniszter tanácsadója és barátja is egyben.

A 49 éves adófelügyelő meglehetősen houellebecq-i figura konszolidált változatban. Nős, közös lakásban él Prudence nevű feleségével, de már tizenegy éve külön hálószobában alszanak, alig találkoznak, és gyakorlatilag külön életvitelt folytatnak. Az egyetlen dolog, ami még összeköti őket, a közös hűtőszekrény, amelyben Paulnak egy polc áll a rendelkezésére. A feleségről lassan kiderül, hogy a 2015-ös „vegán fordulat” után a táplálkozás mellett alternatív hitvilágot keresett magának, amit a wicca vallásban, egy a New Age-hez hasonlítható modern maszlagban talált meg. A wicca-hívókról azt kell tudni, hogy „lelkes védelmezői a természetnek”, hisznek a reinkarnációban és nagy fontosságot tulajdonítanak annak, hogy a női és a férfi princípium egyensúlyban legyen.

A titkosszolgálat tagjait közben több különleges videó feltűnése után az állambiztonságot és a világkereskedelmet egyaránt veszélyeztető, különös terrortámadások borzolják: elsüllyesztett kínai konténerszállítóról, a spermakereskedelem területén világelső dán nagyvállalatot ért támadásról és egyéb terrorista akciókról érkeznek hírek. Időközben Paul édesapja, aki munkáséveit mindvégig a titkosszolgálat kötelékében töltötte, agyi infarktust kap. A sajnálatos esemény évek után újra összehozza a három testvért a Saint-Joseph-ben található birtokon.

Paul húga, Cécile háztartásbeli, hívő katolikus, az ő férje, Hervé közjegyzőként dolgozott, amíg nem lett munkanélkülivé, korábban szélsőjobboldali akciókban vett részt. Két lányuk van. Bár „Bruno minisztersége teljes sikernek bizonyult”, Hervé példája bizonyítja, hogy mégsem volt tökéletes, merthogy a munkanélküliségi ráta nem nagyon csökkent, „csak sikerült megállítania a növekedését”. Ezzel kapcsolatban és az apa ellátása vonatkozásában is érvényes az elbeszélő társadalomkritikai megállapítása, miszerint „a köztisztviselők száma lassan, de feltartóztathatatlannal csökkent, olyannyira, hogy Franciaország egyes vidékein az afrikai országok

szintjére süllyedtek a közszolgáltatások és az egészségügyi ellátás”. Ide kívánkozik az a megállapítás is, miszerint „az összes francia közintézménynél takarékosági intézkedéseket vezettek be”, akárcsak az, hogy „a kisebb vidéki városokban az uralkodó osztály és a köznép hihetetlen mértékben eltávolodott egymástól”, amivel a regényíró a meglévő társadalmi állapotokra reflektál.

Paul öccse, az önbizalomhiányban szenvedő Aurélien, megboldogult anyjukhoz hasonlóan restaurátor, nála tíz évvel idősebb agilis felesége, Indy pedig újságíró, akinek fekete spermadonortól van egy kilencéves fia. Paul szerint „feltehetőleg így akarta fitogtatni a nyílt szellemét”, és a „gyereket voltaképpen reklámlakátként használta, hogy az önmagáról kialakított képet hirdesse”. Közben a titkoszolgálat felügyelője megemlíti Paulnak, hogy édesapjánál maradt egy mappa dokumentum különböző dolgokról – különös tények és információk gyűjteménye –, amelyek között utolsó szolgálati éveiben összefüggéseket keresett.

Az elnökválasztással kapcsolatban tudni kell, hogy az alkotmánymódosítás következtében a regnáló elnök nem indulhat újra, ám abban bízik, hogy öt év múlva ismét ő lehet majd az elnöki befutó. Olyan személyt szeretne tehát maga helyett támogatni, aki mandátumának lejártá után minden további nélkül félrevonul. A szakmaiságra összpontosító, ambícióknak híján levő Bruno ilyen szemszögből erre a feladatra tökéletesen megfelelne, csak hogy annak ellenére, hogy a gazdasági téren elért eredményei miatt az emberek csodálják, egyáltalán nem szeretik őt. Bruno „távolságtartó technokrata”, aki „éppen annyira el van távolodva a néptől, amennyire annak idején az ancien régime arisztokratái”. Az elnök számára a másik opció az elnökjelöltségre „a televíziós szórakoztatóipar legelső régiójából” érkező Benjamin Sarfati tévésztár, akinek a miniszterrel ellentétben minden téren csak a kulcsín számít.

Az elmondottak csupán az alapszituációt képezik, de ennyiből is érzékelhető, hogy a szerteágazó történetuszalak Paulon keresztül folyamatosan egymásba fonódnak, mialatt fejlődnek, bonyolódnak és egyre több kérdésre térnek ki, melyekről a szerző, hol a hősei által, hol a narrátor személyében fejt ki a véleményét. Az események elemzése folyamán lépten-nyomon rövidebb-hosszabb, olykor kisesszé jellegű és terjedelmű megállapításokat tesz időszerű kérdésekről és a nyugati civilizációról, az ideológiai töltetű elméletek boncolgatásától sem ódzkodva közben. Egyebek mellett megállapítja, hogy „lényegében már csak két társadalmi osztály létezett: a szegényeké és a gazdagoké”, a jóléti társadalom magvát képező „középosztály elpárolgott”, „a politikusok szándékai és a tetteik következményei között létrejövő egyre nyilvánvalóbb torzulásban van valami mélységesen egészségtelen, sőt rosszindulatú, a társadalom mindenesetre nem működhet többé ezeken az alapokon”, „a demokrácia mint rendszer már halott, túl lassú, túl nehézkes”, „a Nyugat fokozatosan lassult, közeledett ahhoz, hogy mozdulatlanra dermedjen, ami már a megsemmisülésének az előjátéka”.

A regény különböző megállapításainak tétjét emeli, hogy elődeihez hasonlóan erősen kapcsolódik a jelenhez, amit a korhangulat megragadása és a mindennapjainkra jellemző kérdések felelevenítése mellett tovább erősít számos kulturális referenciával és könnyen beazonosítható egyénnel. A kötet lapjain találkozhatunk valós személynevekkel (például Marine Le Pen), Bruno Juge karakterét Emmanuel Macron nemzetgazdasági minisztere, Bruno Le Maire ihlette, a tévésztár esetében feltételezhetően a népszerű tévés, Cyril Hanouna volt a minta, a névtelen elnök pedig valószínűsíthetően nem más, mint Macron.

Önkritikát gyakorló felvilágosult nyugati polgárként, az író vélhetően keserűséggel tölti el a kortárs társadalom erkölcsi mélyrepülése, amelynek megingott

értékrendje az elanyagiasodáshoz, majd a teljes elidegenedéshez vezet(ett). Társadalomkritikája ezúttal is sok mindenre kitér, nyugodtan kijelenthető, hogy (olykor kegyetlenül) rátapint a nyugati civilizáción belüli anomáliákra, és a benne uralkodó viszonyok kivésésével megkérdőjelezi egyes értékeit, ám az véletlenül sem állítható róla, hogy kizárólag egy bizonyos életviteli modellt vesz górcső alá, pellengérez vagy gúnyol ki. Épp ellenkezőleg! Michel Houellebecq zsenije, hogy műveiben különböző eszmei habitusú egyének is magukra találhatnak, és azonosulhatnak a szerző egyik-másik hősének a nézetével. A regényben a francia (tágabb értelemben a nyugat-európai) társadalom valamennyi (felső) középosztálybeli rétegének a képviselői megtalálhatók. A párizsi gazdag értelmiségi a saját nihilizmusával. Az életközepi válság ellen egészségmegőrző táplálkozással és alternatív hitvilág befogadásával küzdő feleség. A nyitottságával kérkedő szabadelvű entellektüel. A tradicionális értékekhez vonzó vidéki polgár, aki a saját bőrén tapasztalja a csúcsvezetés politikájának az árnyoldalát. Az idős férfi, aki egész életét a francia hon biztonsága megőrzésének szentelte. Továbbá hataloméhes politikusok, cinikus reklámszakemberek, ócska valóságshovon keresztül népszerűséget szerzett celebritások stb.

A *Megsemmisülni* egy folyamatosan *téma-elterelő* regény. A cselekmény előrehaladtával egyes témák szép lassan kivésznek a történetből, amint azok már kevésbé foglalkoztatják és érintik a főhőst, mert a mű ugyan harmadik személyben íródott, ám csakis Paul szemszögéből. A házassági válság, a kerekesszékebe szorult édesapa, a politikai helyzet, a terrorizmus kérdése, a választási kampány, mind-mind addig vannak a regény középpontjában, amíg a főhős életének a pillanatnyi origóját képezik, amint valami más kerül a főhős fókuszába, a regény érdeklődése is irányt vált, pontosan úgy, ahogyan az életben is történik, éppen emiatt nevezném

a *Megsemmisülni*t egy végtelenen szubjektív szemszögből megírt regénynek, ami életszerűvé teszi a művet, hiszen egy fajsúlyos közügy vagy botrány ideig-óráig elfeledtetni velünk a magángondjainkat, mint ahogyan egy személyes tragédiával szembesülve teljesen irrelevánssá válnak a társadalmi problémák. Nem állítom ezzel azt, hogy a szerző elvarratlanul hagyja a szálat, inkább úgy fogalmaznék, hogy a hangsúlyeltolódással gyorsan kifuttatja őket. Pont, ahogyan az életben zajlanak a történések.

Néhány apró belső ellentmondás mellett a regénynek felróható, hogy az elbeszélői kidolgozottság tekintetében némi hiányérzetet kelt. A tárgyilagos megszólalás jelentős mértékben a dialógusokra is vonatkozik, ami meglehetősen azonos nyelvváltozatban és stílusban beszélő hősöket eredményez. Ezenfelül a mellékszereplő karakterek hús-vértelensége is evidencia. Az egyszerűsítés megkönnyíti az azonosulást, a nem egészen árnyalt hősök azonban túlságosan egysíkúak, és könnyű támadási felületet biztosítanak, különösen feminista oldalról, hiszen míg Indy kifejezetten rossz, Cécile meg tökéletesen jó, addig Prudence mindenekelőtt szexi. Megkockáztatom azonban, hogy a tény, hogy árnyalatok híján egyes mellékszereplők nem kifejezetten tűnnek hús-vér embereknek, hanem sokkal inkább embertípusok, nem a csiszolatlanág következménye, hanem annak a tudatos döntésnek az eredménye, hogy egy adott hős, mint fentebb már említettem, egy bizonyos réteget testesít meg (ilyen értelemben a regényben a teljes francia felső középosztály képviselteti magát).

A *Megsemmisülni* rétegeiben különféle értelmezési lehetőségek rejlenek. A mű legnagyobb erőssége mindenképpen a főhős és az ő jellemrajza. Passzivitásában Paul alig kötődik emberekhez, eszmékhez, eseményekhez, sőt, betegségével szembesülve, úgy tűnik, még a saját életéhez sem ragaszkodik túlságosan. Nehéz azt hinni a mindig kimért hivatalnokról, hogy bármit

is, amit tesz, meggyőződésből, vágyból vagy szeretetből teszi, sokkal inkább csak sodródik az árral, és örökösen megszokásból vagy kötelességtudatból cselekszik. Szakmai téren megbízható, jól végzi munkáját, különben is „ez egy olyan korszak, amelyben különösen nagy fontosságot szokás tulajdonítani a munkának, és hogy a munkájában teljesejdkék ki az ember”, tény azonban, hogy nem érdekli igazából, „éveket töltött a politika világában anélkül, hogy szigorúan véve bármit is gondolt volna róla”. A szükséges kiadások finanszírozásával fiú lelkiismeretességéből segít megbetegedett édesapján, holott alig emlékszik, mikor látogatta meg őt utoljára. Feleségét bő tíz évre érzelmileg elengedi magától, közben meg sem próbálja visszacsábítani őt, vagy más nővel kapcsolatot létesíteni, miután azonban az asszony érdeklődést tanúsít irányába, elfogadja a közeledését, újabb esélyt adva a szerelemnek. Rideg fegyelmezettségét akkor is megőrzi, amikor orvosa szembe-síti a leletekkel, aminek vannak ugyan előjelei, mégis váratlanul éri, és végső számadásra kényszeríti őt.

Mindennek tudatában érdekes kitérni a főhős beszélő nevére. A „raison” franciaul ugyanis ész, észszerűséget, értelmet jelent. Akár iróniaként is felfogható ez a névválasztás, de sokkal inkább arról lehet szó, hogy Michel Houellebecq arra próbál utalni, hogy éppen az észszerűség nevében folytatott folyamatok juttatták el Európát a jelenlegi állapothoz. Ha a főhősre a nyugati civilizáció vagy még inkább Európa – a regényben olvasható, hogy „egész Európa az Amerikai Egyesült Államok távoli, öregedő, depresszív és némileg neveltségű provinciájává lett” – szimbólumaként tekintünk, akkor gyorsan ráébredünk, hogy a megsemmisüléshez nincs szükség sem terroristákra, sem bevándorlókra, sem okkultistákra, a közöny és a nihil fog végezni vele. Ennek szemszögéből figyelve válik igazán izgalmassá Paul főnökének és barátjának, Bruno Juge-nak az ideológiai álláspontja a francia felvilágo-

sodásról és forradalomról. A szintén beszélő vezetéknevű Bruno – a „juge” ugyanis bírót, ítélethirdetőt jelent – egy helyen valóban ítéletet mond, amikor az elmúlt időszakban végbement hanyatlásért a francia felvilágosodás eszméit és gyakorlatát, valamint azok társadalmi következményeit teszi felelőssé. „Hamar megértette a savoyai szerző [Joseph de Maistre] legfontosabb tézisét: a francia forradalmat az elejétől a végéig a Sátán ihlette, és a forradalmat kirobbantó felvilágosult filozófusok közvetlenül a Sötétség Fejedelmétől kapták az utasításokat.”

Paul és Prudence kapcsolata nem sokkal azután indult hanyatlásnak, hogy közös lakást vásároltak. A regényben elhangzik, hogy „a javuló életkörülmények gyakran járnak együtt az életöröm hanyatlásával”. Az életöröm hanyatlásáról árulkodik az a megállapítás is, hogy a népesség körében „sokasodtak az aszexuálisok”. Mindezek az utalások spengleri értelemben a nyugati társadalomra is vonatkoztathatók. Mire tökélyre fejlesztette önmagát és a benne élők jólétét, hanyatlásnak indult! Egy civilizációt sohasem kívülről pusztítják el, hanem belülről omlik össze önmagába roskadva, a külső erők legfeljebb már csak megadják neki a kegyelemdőfést. Ehhez kapcsolódóan a nyugati társadalmi szerkezet fenntartása kapcsán elgondolkodtató a szerző alábbi eszmefuttatása: „Család és házasság, ez volt a két megmaradt sarokpont, amelyek köré a nyugati emberek legutóbbi generációjának élete szerveződött a XXI. századnak ebben az első felében. Bár az idők folyamán akadtak okos emberek, akik előre megsejtették a tradicionális megoldások elhasználdását, és megpróbáltak újakat kidolgozni helyettük, nem jártak sikerrel, tehát teljes mértékben negatívan kell értékelnünk a történelmi szerepüket. A liberális doxa makacsul nem vett tudomást a problémáról, mert el voltelve azzal a naiv hittel, hogy a nyereség utáni vágy helyettesíteni tudja az összes emberi motivációt, és önmagában képes biztosítani egy komplex

társadalmi szerkezet működtetéséhez szükséges mentális energiát.”

A reményvesztettség és a bukás Michel Houellebecq víziójában azért elkerülhetetlen és totális, mert Paul (Európa) esetében nem egy lecsúszott, máról holnapra élő, félresiklott életű figuráról van szó, hanem egy jól jövedelmező közalkalmazotról, akit tisztelnek, megbecsülnek, nem utolsósorban szeretnek. Az ő teljes elidegenedése és közömbössége számít igazi rejtélynek. A lényegre tapintó megállapítást talán Cécile mondja ki a legegyszerűbben bátyja betegágyánál: „Semmi értelme nem lenne imádkozni érted, sőt szinte szentségtörés lenne, a te esetében az imának egyáltalán nem lenne haszna, mert igazából te nem akarsz már élni. Az élet Isten adománya, és Isten segít neked, ha te is segítesz magadon, de ha te elutasítod Isten adományát, akkor Ő nem tehet érted semmit, ráadásul nincs is jogod visszautasítani a segítségét, te talán azt hiszed, hogy az életed a tiéd, de ez nem igaz, az életed azoké, akik szeretnek téged.”

Paul állapotáról leginkább a realiztikus regényfolyamat megtörő szürreális látomászerű lidércei vallanak. Személyiségéről pedig töprengő gondolatai árul-

kodnak a legérzékletesebben. „Ő aztán tényleg egy nagy nulla, ami a családi kapcsolatokat, és úgy általában, ami az emberi kapcsolatokat illeti.” Ehhez kapcsolódik a következő: „Mire jó mindenhová 5G-t telepíteni, ha egyszerűen képtelenek vagyunk kapcsolatba lépni a másik emberrel.” Egykedvűsége ellenére maró cinizmussal rendelkezik: „Amikor olyan emberek, akik egyébként semmiben sem értenek egyet, azért gyűlnek össze, hogy felmaggasztaljanak egyes szavakat – és az egyik legjobb példa erre a »méltóság« –, ezek a szavak teljesen elveszítik a jelentésüket, állapította meg Paul.” Filozofikus perceiben a következőképpen mereng: „Vajon felelős ő a viláért? Bizonyos mértékben igen, végül is az államapparátus része – pedig nem is szereti ezt a világot.” Arról, hogy mennyire nem, a legjobban bele-törődő közömbössége vall, ami Michel Houellebecq végső összegzéseként is értelmezhető korunkról és korunk emberéről: „az az egészben a legrosszabb, hogy amennyiben a terroristáknak az a céljuk, hogy megsemmisítsék a világot abban a formájában, amilyennek ő is ismeri, hogy megsemmisítsék a modern világot, ő bizony nemigen tudja őket hibáztatni érte.”

Sándor Zoltán